

dr. Lehotay Veronika

**SZABADSÁGJOG-MEGVONÓ INTÉZKEDÉSEK
A HORTHY-KORSZAKBAN, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL
A ZSIDÓTÖRVÉNYEKRE**

(PhD értekezés tézisei)

Miskolc
2012

MISKOLCI EGYETEM
ÁLLAM-ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR
DEÁK FERENC ÁLLAM-ÉS JOGTUDOMÁNYI
DOKTORI ISKOLA

dr. Lehotay Veronika

**SZABADSÁGJOG-MEGVONÓ INTÉZKEDÉSEK
A HORTHY-KORSZAKBAN, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL
A ZSIDÓTÖRVÉNYEKRE**

(PhD értekezés tézisei)

Miskolc
2012

I. A kutatási feladat összefoglalása, a kutatás célkitűzései

A disszertáció célja a Horthy-korszak második felében megalkotott jogkorlátozó/jogfosztó rendelkezések, azon belül is a zsidótörvények vizsgálata.

Az 1930-as, 1940-es években bekövetkezett bel- és külpolitikai változások a korszak autoriter jellegét erősítették meg. E történelmi periódus egyik meghatározó jellegzetessége a szabadságjogok korlátozása és megvonása volt; ennek jelentős részét a zsidótörvények és a hozzájuk kapcsolódó alacsonyabb szintű jogszabályok alkották.

A magyarországi zsidótörvények genezisének társadalom- és politikatörténeti szempontok alapján történő feltárása már számos tanulmány témájául szolgált, ez a terület alapvetően jól kutatott része a vizsgált időszaknak. Az eddigi kutatások azonban számos jogtörténeti kérdést homályban hagytak. A kutatási hipotézis megalkotásakor kérdésként merült fel, hogy mit jelentett a jogegyenlőség, a jogkorlátozás, a jogfosztás fogalma a Horthy-korszakban? Hogyan születtek meg a zsidótörvények? Milyen jogokat érintettek ezek a törvények és hogyan módosult ezek tartalma? Hogyan történt az állami törvények és rendeletek helyi végrehajtása? Milyen szerepe volt az egyes központi és helyi végrehajtó szerveknek a rendelkezések érvényre juttatásában? Milyen tartalmú szabályokat foglaltak

magukba ezek a rendeletek, mennyire pontos utasításokat írtak elő az illetékes főhatóságok és mennyire voltak e jogszabályok végrehajthatóak? Választ kerestem arra a kérdésre is, hogy milyen arányt képviselt a szabad belátáson nyugvó normaalkotás, tehát a rendeleti szintű kormányzásnak milyen szerepe volt a Horthy-korszakban.

A korszak szabadságjog-megvonó intézkedései a zsidótörvények által szabályozott területeken túl érintették a magánjog és a közjog jelentős részét is. Így a tudományos vizsgálat kiterjedt arra is, hogy a jogkorlátozó rendelkezéseket tartalmazó egyéb törvények hogyan függtek össze a zsidótörvényekkel.

A kutatás során választ kerestem arra, hogy milyen szerepet játszott a bírósági rendszer, az ítélkezési gyakorlat a jogkorlátozó törvények és rendeletek értelmezésében és végrehajtásában. Vizsgáltam, hogy a jogszolgáltató szervek mennyiben lassították vagy gyorsították a törvényekbe foglalt diszkriminációt.

Az igazságszolgáltatás vizsgálatakor az egyes állampolgárok egyre szűkülő mozgásterének bemutatása mellett céloim nyomon követni azt is, hogy az egyes állampolgárok hogyan értelmezték a jogkorlátozó rendelkezéseket és a saját érdekeiket – az ezek által szabott keretek között, azokat gyakran átlépve és értelmezve – miként próbálták értelmezni.

A disszertáció céljai között szerepel továbbá, hogy a jogkorlátozó/jogfosztó rendelkezések vizsgálatával

rávilágítson a három hatalmi ág funkció-zavaraira és tartalmi változásaira.

Az értekezés célja tehát az állam- és jogtudományi fogalomrendszert alapul véve a jogkorlátozó/jogfosztó rendelkezések jogágak szerinti számbavétele és a vonatkozó jogszabályok jogtörténeti módszerekkel történő elemzése mindhárom hatalmi ág tekintetében.

A disszertációban arra törekedtem, hogy a Horthy-korszak szabadságjogokat megvonó intézkedéseinek kérdéskörét komplex módon mutassam be és értelmezzem.

II. A kutatás módszerei és forrásai

A disszertáció céljának megvalósításához a témakör tanulmányozásában bevettnek tekinthető szakirodalmi bázison túl, amely meghatározó részben a törvényekre és a végrehajtásról tanúskodó levéltári dokumentumokra épít, számos új forrást vettem alapul. Célom a választott tárgykör jogszabályokon, levéltári és könyvtári kutatásokon keresztül való bemutatása.

Az értekezés forrásbázisát ennek megfelelően elsősorban a jogi normák, a jogforrások alkotják. Az 1938 és 1944. március 19. között keletkezett – több mint harminc – törvény mellett kiemelkedő szerep jutott a rendeleteknek. Az országgyűlési iratanyag részletes elemzése segítette a jogkorlátozó törvények vitájának az ismertetését.

A törvényhozási folyamatok tanulmányozásához az országgyűlési naplókat és irományokat használtam fel. A Magyar Országos Levéltárban a minisztertanácsi jegyzőkönyvek mellett a miniszterelnökség és a belügyminisztérium iratai a jogkorlátozó törvények országos végrehajtásának elemzését segítették.

A helyi végrehajtási szervek tevékenységének bemutatásához a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltárban található dokumentumok járultak hozzá.

A jogszabályok mellett feldolgoztam a fajgyalázási és a strómansággal összefüggő perek iratait,

a kúriai határozatokat tartalmazó döntvénytárakat, továbbá a korabeli jogi szakirodalmat.

Az igazságszolgáltatásra koncentráló elemzés bázisát a levéltári források, továbbá a jogkorlátozó/jogfosztó rendelkezésekkel összefüggésben indított perek anyagai képezték. A bírói gyakorlat bemutatásához alapvetően a korszakban kiadott döntvénytárak szolgáltak alapul. A Budapesti Törvényszék és a Kúria előtt lezajlott, elsősorban a zsidótörvény kijátszásával kapcsolatos és a fajgyalázási pereket Budapest Főváros Levéltárában és a Magyar Országos Levéltárban tártam fel.

A levéltári források – töredékességük ellenére – jelentős mértékben járultak hozzá a szabadságmegvonó intézkedések vizsgálatához. Ezekre támaszkodva nemcsak a Kúria, hanem az alacsonyabb bíróságokon zajló perek is feltárhatóak, és jogtörténeti kútfőként nyílnak meg számunkra.

A köztörténészek körében a magyarországi zsidóság történetének egyik legkutatottabb területe éppen a Horthy-korszak. A jogtörténészek tollából kimondottan a zsidótörvényekkel foglalkozó mű – Nagyné Szegvári Katalin monográfiáját kivéve – nem jelent meg, hanem a Horthy-korszak alkotmány-és jogtörténetével, valamint intézményeinek a bemutatásával foglalkoztak elsősorban (például Csizmadia Andor, Egressy Gergely, Kovács Kálmán, Nagyné Szegvári Katalin, Nagy Péter Tibor, Ruszoly József, Sik Ferenc, Stipta István).

A tárgykör nemzetközi vonatkozásait a külföldi szakirodalomra támaszkodva dolgoztam fel. Ebben a szerzői körben a következők említhetők: Randolp L. Braham, Ezra Mendelsohn, Yehuda Bauer, Yehuda Don, valamint Lucy Dawidowicz, és Tim Cole.

A jogszabályok kronologikus elemzése helyett a jogkorlátozó intézkedéseket az egyes jogok szerint és a három hatalmi ág szerepének a vizsgálatával mutatom be.

Az értekezés ennek megfelelően összesen négy tematikus fejezetre tagolódik. Külön-külön elemzem a három hatalmi ágot, valamint – a záró részben – a német megszállás jogtörténeti következményeit.

III. A kutatás eredményei és a hasznosítási lehetőségei

A kutatási célokban megfogalmazott kérdések megválaszolása segítségével, a három hatalmi ág szerepének, és az egyes állampolgárok életére gyakorolt hatásának együttes vizsgálatával kaphatunk képet arról, hogy mit jelentett a szabadságjogok megvonása elméleti és gyakorlati síkon a Horthy-korszakban.

Az alapvetésben a Horthy-korszak jogtudósainak a jogegyenlőségről és a zsidótörvényekről vallott nézeteit foglaltam össze. Ez meghatározó kérdés volt azért is, mert a korszakban Magyarországnak nem volt kartális alkotmánya. Ugyanakkor az egyes törvényekben az 1800-as évek második felében rögzített alapjogok értelmezése a Horthy-korszak jogtudósainak munkásságában is szerepet kapott. A zsidótörvények jogforrásbeli helyének megítélésében nem fedezhetők fel drasztikus különbségek a jogtudósok – Tomcsányi, Móric, Bölöny József, Faluhelyi Ferenc, Csekey István, Egyed István, Molnár Kálmán, Polner Ödön, Szontágh Vilmos, Zsedényi Béla – vonatkozó munkáiban. A Horthy-korszak tudományos törvénytudományi foglalkozó szerzői alapvetően egyetértettek abban, hogy a zsidótörvények hatályba lépésével sérült a jogegyenlőség elve, annak ellenére, hogy a jogegyenlőség és a szabadságjogok definícióját egymástól eltérően értelmezték. Egyes jogtudósok által

megfogalmazott álláspontok 1938-tól elméleti alapul is szolgáltak a jogkorlátozó törvények megalkotásához.

Az értekezés első nagy fejezetének feladata annak tisztázása volt, hogy milyen releváns törvények léteztek a korszakban, és azok hogyan keletkeztek. A törvények keletkezését és főbb rendelkezéseit nem kronologikusan, hanem az érintett szabadságjogok szempontjából elemeztem a jog két nagy területére, a közjogra és a magánjogra, és ezek egyes jogágaira fókuszálva.

A zsidótörvények a zsidósághoz való tartozás alapján tettek különbséget az emberek között, és a zsidósághoz tartozó embereket alacsonyabb rendűeknek minősítették. Ezek a jogszabályok nemcsak vallási, hanem faji alapon törték meg a magyar állampolgárok jogegyenlőségét. A korabeli magyar törvényhozás (nemzetgyűlés, illetve az országgyűlés) az 1920. évi XV. törvénycikkkel együtt összesen 22 zsidótörvényt alkotott.

A jogkorlátozó törvények száma azonban ennél magasabb volt. Míg a zsidótörvények hatálya alapvetően nem terjedt ki minden állampolgárra, addig a többi jogkorlátozó rendelkezés mindenkire vonatkozott, minden állampolgárnak, és egyes esetekben magyar állampolgársággal nem rendelkező, de Magyarországon tartózkodó személyek jogait is érintette. Megállapítható, hogy már a korszak kezdetén is születtek ilyen jellegű törvények, de a második világháború kitörését követően az ide sorolható normák száma megnőtt.

Bár nem 1938 és 1944 közötti időszakban keletkezett, mégsem hagyható figyelmen kívül a *numerus clausus*, az 1920. évi XXV. törvénycikk. A zsidóság ellen irányuló, jogfosztó rendelkezései miatt a *numerus clausus* törvény is zsidótörvény, azonban keletkezési körülményeit tekintve mégis elhatárolható a Horthy-korszak második felében megalkotott ilyen jellegű jogszabályoktól.

A törvényhozás szerepének vizsgálata a tárgybeli országgyűlési vitákban elhangzott érvek és ellenérvek megállapítására irányult. Találunk példát olyan jogok korlátozására, amelyek a demokratikus államok jogrendszerének elfogadott és indokolt részét képezik, így például a gyülekezési vagy az egyesülési jog. A háborúra való készülődés, majd a háború tette indokoltta a honvédelmi törvény megalkotását 1939-ben. A harmadik csoportba sorolhatóak azok a jogkorlátozások, amelyek vallási, majd faji hovatartozásuk alapján jelölték meg a társadalom meghatározott csoportját. A kutatás rávilágított arra, hogy a zsidótörvények a szabadságjog-megvonó intézkedések körében meghatározó, de nem kizárólagos helyet foglaltak el.

A törvények meghozatalára eltérő indokok alapján került sor. A jogegyenlőség kérdése alapvetően az első és a második zsidótörvény parlamenti vitájában merült fel kardinális kérdésként. Az első zsidótörvény – 1938. évi XV. törvénycikk – felszámolta, hatályon kívül helyezte az állampolgári jogegyenlőség elvét.

A második zsidótörvénnyel vált teljessé a társadalom teljes jogú és korlátozott jogokkal rendelkező csoportokra való tagolása. A 'zsidó' fogalma 1939-et követően a további törvények alapján bővült, változott.

A harmadik zsidótörvény a fajvédelem jogszabálya a magyar jogtörténetben, míg az 1942-ben megalkotott negyedik zsidótörvény a magántulajdon szentsége elvét szüntette meg. Az izraelita hitfelekezetet elismertté visszaminősítő jogszabály tulajdonképpen egy vallásról mondott ítéletet.

A törvényhozással kapcsolatban végül rögzíthető, hogy a törvényi szintű jogkorlátozás mind a magánjog, mind a közjog területén alapvetően az 1938 és 1942 közötti időszak eredménye.

Az értekezés második része az állami törvények és rendeletek helyi végrehajtásáról szól. A dolgozatban felvázolt kép azonban korántsem teljes. Ennek az oka elsősorban az, hogy számos könyv és egyéb tanulmány áll rendelkezésre a zsidótörvények végrehajtásával kapcsolatban. Másodsorban az ország minden megyéjére kiterjedő, elsődleges forrásokra épülő vizsgálata meghaladta volna a dolgozat kereteit.

Ebben a fejezetben egyrészt azt elemeztem, hogy milyen szerepe volt a több mint háromszáz rendeletnek a szabadságjogok megvonása terén. Ezen túl egy megye példáján keresztül mutattam rá az egyes központi és helyi végrehajtási szervek szerepére a jogkorlátozó rendelkezések végrehajtásában, amelynek során levéltári

kutatások alapján kíséreltem meg néhány Borsod megyei járás példáján keresztül felvázolni a korabeli a végrehajtási intézkedéseket és a szabályrendeleteket.

Országos szintű következtetést a helyi közigazgatásnak a jogkorlátozás végrehajtásában betöltött szerepéről nem tudunk levonni, de a választott megyét vizsgálva megállapítható, hogy a helyi közigazgatás több esetben gyorsította a törvényekbe foglalt diszkriminatív folyamatot.

A végrehajtó szervek munkája is jelentős mértékben megnövekedett 1938-tól. Példaként említhetjük a népmozgalmi nyilvántartásokat, a származás igazolásának a folyamatát és a zsidótörvények alóli mentesüléssel kapcsolatos feladatokat.

A mentesüléssel kapcsolatos szabályozás alapvetően a hatásköri kérdéseket változtatta meg, így folyamatosan módosult az eljáró hatóságok köre is. A munkaviszony kérdésében az Értelmiségi Kormánybiztosságnak volt hatásköre.

A tulajdonjogi korlátozások rendeleti szintű szabályozása és helyi szintű végrehajtása – hasonlóan a gazdaságban bekövetkezett változásokhoz – szinte lépésről lépésre követhető a források alapján.

A közjogi korlátozások körének helyi szintű végrehajtásának nyomon követésére kevesebb levéltári dokumentum állt rendelkezésemre, azonban a rendeleti jogalkotás előtérbe kerülését jól tükrözi az alacsonyabb szintű jogszabályok számának növekedése.

A több száz rendelet tanulmányozása választ adott az alapvetésben feltett kérdésre. A kutatás igazolta, hogy a rendeleteknek meghatározó szerepe volt a szabadságjogok megvonása terén. Ezekben a jogforrásokban találjuk meg a részletszabályokat, az eljárások menetének egyes fázisait, az eljáró hatóságokat, továbbá ezek a rendeletek tartalmazták azokat az iratmintákat is, amelyek a törvények végrehajtásához és a gyakorlati megvalósulásához nélkülözhetetlenek voltak.

A törvényhozó és a végrehajtó hatalom tevékenységének a vizsgálata mellett teljes képet csak a harmadik hatalmi ág, tehát a szűkebb értelemben vett igazságszolgáltatás szerepének a feltárásával kaphatunk erről a korszakról.

Célom alapvetően a kúriai gyakorlat feltárása volt a jogkorlátozó törvények és rendeletek értelmezésében, ezért egyrészt a Kúria vonatkozó döntvényeit tekintettem át, másrészt – levéltári források alapján – a Kúria elé kerülő pereket vizsgáltam.

A perek elemzése során az országgyűlés és a végrehajtás tárgyalása során alkalmazott felosztást vettem figyelembe, követve a közjog-magánjog kategóriák szerinti felosztást. Ezt a perek sokfélesége miatt nem sikerült teljes mértékben megvalósítani. A hangsúlyt a két új pertípusnak, a zsidótörvény kijátszásának és a fajgyalázási perek vizsgálatára helyeztem.

A Kúria zsidótörvényekkel kapcsolatos gyakorlatát áttekintve elmondható, hogy a vezető törvénykezési testület polgári perekben állást foglalt hatásköri kérdésekben, feloldotta egyes törvények ellentmondásait, így például a második zsidótörvény és a legkisebb munkabérről szóló jogszabály esetén. Értelmezte a felmondási joggal való visszaélést, a nyugdíj jogosultság és a zsidótörvények viszonyát. A kúriai döntések a munkaszolgálat jogi megítélésben is fontos szerepet játszottak.

A büntető perekben a strómansággal kapcsolatban döntően marasztaló ítéletek születtek, hasonlóan a fajgyalázás miatt indított eljárások esetén. A fajgyalázás tekintetében a Kúria „továbbfejlesztette” a gyakorlatot azzal, hogy bővítette a tisztességes nő fogalmát. A zsidótörvény kijátszásával összefüggésben a szabadságvesztést és mellékbüntetésként a politikai jogok gyakorlásának felfüggesztését kiszabó ítéletek születtek.

A hitfelekezet elleni izgatás kérdésében a vizsgált perek alapján elmondható, hogy a bírói gyakorlat nem vált egyértelműen elutasítóvá a zsidósággal szemben. Több perben állapította meg a hitfelekezet elleni izgatást, amellyel megvédte a zsidóságot mint személyösszességet, amelynek tagjaira ekkor már a jogkorlátozó rendelkezések vonatkoztak.

Az igazságszolgáltatás szerepének vizsgálata ad teljes képet a jogkorlátozás gyakorlati működéséről, mert a Kúria amellet, hogy a bíróságoknak jelentős számú és

új típusú perben kellett döntenie, fontos szerepet töltött be a jogszabályok értelmezésében is.

A bírói gyakorlat abban a tekintetben lassította a diszkriminációs folyamatot, hogy ragaszkodva a törvény betűjéhez, számos esetben adott igazat a jogkorlátozó szabályok hatálya alá tartozó személynek polgári perben, ítélt meg elmaradt nyereséget, nyugdíjat, fizetést. A büntetőjog körében is találkozunk felmentő ítélettel a strómanság és a fajgyalázás esetében is. Gyakorlatilag a Kúria igyekezett megvédeni a jogkorlátozás hatálya alá eső személyeket.

A bíróságok azonban gyorsították is a diszkriminatív folyamatot azzal, hogy lehetővé vált a kereskedelmi társaságból való kizárás, a házasság felbontása, vagyonfosztás, börtönbüntetés arra hivatkozással, hogy valaki a zsidótörvények értelmében zsidónak minősült. A Kúria ezeket az egyébként törvény „adta” lehetőségeket gyakran megerősítette ítéleteiben.

Az értekezés utolsó fejezete az 1944. március 19. és 1944. október 16. közötti időszak jogtörténeti szempontjából lényeges aspektusait mutatja.

A 'zsidórendeletek' a német megszállást követően kiadott zsidóellenes, a minisztertanács által hozott szabályokat jelentették. E rendeletek jelentős része végrehajthatatlan lett volna az értekezésben tárgyalt, korábban keletkezett zsidótörvények és az alacsonyabb szintű jogszabályok megalkotása és végrehajtása nélkül. A rendeletek törvényességének látszatát a honvédelmi

törvényben biztosított kivételes hatalommal biztosították, így ezeket a helyi szervek többsége törvényesnek tekintette. A „szigorúan bizalmas” jelzésű – közöttük a gettósítást szabályozó – rendeletek esetében semmilyen törvényre hivatkozás nem történt.

Ebben az időszakban vált tehát teljessé a jogegyenlőtlenség. Az 1938-ban bevezetett törvényi elkülönítés a sárgacsillag viselésére kötelezéssel vált szó szerint láthatóvá 1944 áprilisától.

A fejezet utolsó részében a gettóba zárást előíró központi rendelet helyi végrehajtását tekintetem át négy járás esetében. Ezek a főszolgabírói utasítások a deportálások „jogi” alapját jelentették.

Megállapítható, hogy a jogfolytonosság nem szakadt meg a német megszállással. A korábban keletkezett jogszabályok alapul szolgáltak a sárga csillag viseléséhez, a gettóba záráshoz és a deportáláshoz is.

A jogszabályokat vizsgálva elmondható az is, hogy míg az eddigi szakirodalom által vázolt képen éles határvonal húzódik a német megszállás előtti és utáni időszak között, addig a jogfolytonosság tekintetében a különbség a két időszak között meglehetősen csekély, jogtörténeti szempontból jóval élesebb a kontraszt a nyilas uralom előtti és utáni időszak között.

Az értekezés eredményei a tudományos életben a Horthy-korszakkal foglalkozó kutatók számára jelenthetnek alapot a továbbgondolásra, valamint hozzájárulhatnak a korszak jogtudományának és

joggyakorlatának további feltárásához és feldolgozásához. A zsidótörvényeket bemutató irodalomban kevés jogtörténeti munka készült eddig. A dolgozat ezt a hiányt kívánja valamelyest enyhíteni.

A kutatás eredményeinek a tudományos életben való használhatóságát jelzik az elmúlt években megjelent tanulmányok, valamint a tudományos előadások is, amelyeknek célja a disszertáció részeredményeinek az ismertetése volt.

A kutatás eredményei az egyetemi oktatás keretében elsősorban – már eddig több félévében meghirdetett – fakultatív tantárgy oktatásában hasznosulnak.

IV. Az értekezés témakörében megjelent publikációk jegyzéke

1. *A zsidóságra vonatkozó törvények és rendeletek végrehajtása a mezőcsáti járásban (1938-1944).* (Doktoranduszok Fóruma Állam- és Jogtudományi Kar Szekciókiadványa. Miskolc, 2007. 113-117. p.)
2. *Adalékok a mezőcsáti járás zsidóságának gettósításához.* (Jogtörténeti Szemle. 2008/2. szám. 52-59. p.)
3. *A második zsidótörvény jogtörténeti aspektusai.* (Doktoranduszok Fóruma. Az Állam-és Jogtudományi Kar Szekciókiadványa. Miskolc, 109-114. p.)
4. *Az első zsidótörvény jogtörténeti vonatkozásai.* (Miskolci Doktoranduszok Jogtudományi Tanulmányai. 9. szám. Bíbor Kiadó. Miskolc, 2008. 241-265. p.)
5. *A második zsidótörvény ingatlanokra vonatkozó rendelkezéseinek a végrehajtása Miskolcon és Borsod vármegye egyes településein.* (Profectus in Litteris I. Válogatott előadások a 6. debreceni állam-és jogtudományi doktorandusz-konferenciáról. Debrecen, 2009. 47-55. p.)

6. *Adalékok az 1941. évi XV. törvénycikkhez.*
(Doktoranduszok Fóruma. Az Állam-és Jogtudományi Kar Szekciókiadványa. Miskolc, 2009. 73-77. p.)
7. *Az 1941. évi XV. törvénycikk és a bírói gyakorlat.*
(Profectus in Litteris II. Előadások a 7. debreceni állam-és jogtudományi doktorandusz-konferencián. Debrecen, 2010. 219-225. p.)
8. *Adalékok az ingatlan tulajdonjog szabályozásának 1939 és 1942 közötti történetéhez.*
(Doktoranduszok Fóruma. Az Állam-és Jogtudományi Kar Szekciókiadványa. Miskolc, 2010. 73-77. p.)
9. *Mentességi kérelmek a magyar hatóságok előtt 1938 és 1942 között.*
(Publicationes Universitatis Miskolcensis. Sectio Juridica et Politica. Tomus 29/1. 2011. 39-55. p.)
10. *Közjogi korlátozások a Horthy-korszak második felében.*
(Miskolci Jogi Szemle. VI. évfolyam. 2. szám. 2011.67-86. p.)

11. *A második zsidótörvény értelmezése a magyar bíróságok joggyakorlatában 1939 és 1944 között.* (XII. RODOSZ Konferenciakötet. Társadalomtudományok. 2. kötet. Kolozsvár, 2011. 49-60. p.)

12. *Tulajdonjog Magyarországon 1939 és 1944 között.* (Bögre Zsuzsanna-Keszei András-Ö. Kovács József (szerk.): Az identitások korlátai. Traumák, tabusítások, tapasztalattörténetek a II. világháború kezdetétől. L'Harmattan Kiadó. Budapest, 2012. 125-132. p.)